

ОСНИВАЊЕ И ДЕЛАТНОСТ ПЕДАГОШКОГ ДРУШТВА СРБИЈЕ

Александра Илић Рајковић (2019). *Оснивање и делатност Педагошког друштва Србије*. Београд, Србија: Педагошко друштво Србије, Институт за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, 24 цм, 301 стр.

У оквиру обележавања 95-годишњице Педагошког друштва Србије објављена је монографија *Оснивање и делатност Педагошког друштва Србије* аутора др Александре Илић Рајковић, доцента на Одељењу за педагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Монографија представља резултат детаљног и систематског истраживања и целовитог сагледавања вишедеценијске историје Педагошког друштва Србије. Монографија се састоји од увода, девет хронолошко-проблемских поглавља, закључних разматрања, списка извора и литературе, прилога и резимеа на енглеском језику.

Ауторка у *Уводу* (стр. 7–13), прецизно представља циљеве истраживања и примењен методолошки приступ у анализи извора и упознаје читаоца са оскудном литературом и веома опсежном изворном грађом за обраду изабране теме. Пажња се посебно упућује на богату документацију у архиви Педагошког друштва, објављене документе у периодици, пре свега *Настави и васпитању*, као и на малобројне радове педагога и неколико радова историчара који су послужили за осликавање контекста у којем је Друштво деловало. Ауторка наглашава да је истраживањем покушала да да одговори на питање: „Како је Педагошко друштво Србије одговарало на изазове који су произишавали из педагошке науке, струке, образовне политике и праксе“. Стога је детаљно приказала структуру и деловање Друштва у дугом и сложеном периоду српске историје, излажући чињенице и интерпретације, описујући однос Друштва према педагошкој науци, интересима струке, образовању педагошких кадрова, раду универзитетске катедре, научноистраживачком раду, популаризацији педагогије, а посебно према званичној образовној политици и захтевима државе и партије у условима комунистичке власти и усмеравања и контроле рада Друштва.

Колегиница Илић Рајковић је на почетку направила мали историјски екскурс и у поглављу под насловом *Претече Педагошког друштва Србије: Филозофско-педагошко друштво и Академско педагошко друштво* (стр. 15–26) уочила и реконструисала прве покушаје удруживања педагога у Србији крајем 19. и почетком 20. века, кроз оснивање и краткотрајно деловање првог Филозофско-педагошког друштва 1898., а потом и Академског педагошког друштва 1910. године. Лоша организација и кратко постојање, као и недостатак изворне грађе, нису дозволили детаљнију анализу рада ових друштава и поузданије датирање почетка стручног организовања српских педагога током неке од поменутих година. Стога је у следећем поглављу (стр. 27–35), пажња посвећена Педагошком друштву које је деловало у Београду од 1924. до 1941. године. У тексту су прегледно представљени оснивање, циљеви, организација и активности Друштва, на основу записника и извештаја сачуваних у Архиву Србије и повремених вести у међуратној дневној штампи. Ауторка аргументовано закључује да педагози у Србији могу 1924. годину, када је основано ово Друштво, да сматрају почетком рада свог научног и стручног удружења.

Наредна поглавља су посвећена Педагошком друштву Србије основаном 1949. године, после дисконтинуитета насталог због Другог светског рата и у сасвим новим условима револуције и доласка Комунистичке партије Југославије на власт. Ауторка је историју Друштва поделила у неколико етапа, имајући у виду како организацију, циљеве, рад и проблеме самог Друштва, тако и опште историјске и друштвено-политичке услове у којима је оно деловало. У првих неколико деценија рада Друштва те услове је диктирала Комунистичка партија Југославије (Савез комуниста Југославије), која је иницирала честе политичке и друштвене промене, па тако и промене у политици образовања, којима се прилагођавало и на које је реаговало и Педагошко друштво Србије.

Прво је у посебном поглављу приказано оснивање и конституисање Педагошког друштва НР Србије у периоду 1949–1955. године (стр. 37–66). На почетку је дат сажет приказ опште политичке ситуације у Србији и Југославији после сукоба са Информбироом и уобличавања нове оријентације у културној и просветној политици на разним државним и партијским форумима, пре свега на Трећем пленуму Централног комитета Комунистичке партије Југославије децембра 1949. У тим околностима је 31. маја 1949. основано Педагошко друштво ФНРЈ, а 25. децембра исте године одржана је оснивачка скупштина Педагошког друштва Србије. О томе колегиница Илић Рајковић детаљно пише, приказујући структуру и циљеве Друштва, реферате на оснивачкој скупштини, организацију и правила, органе и задатке, прве проблеме, теме на првим скупштинама и на Првом конгресу Педагошког друштва Југославије 1952. године, активност покретања часописа, доношење првог Статута 1955., позиционирање Друштва према „унапред дефинисаним политич-

ким координатама“ итд. Како ауторка закључује, „у периоду конституисања Друштво се оријентисало на то да дефинише и изгради своју позицију у ширем, политичком и академском, контексту у којем би било схваћено и прихваћено као актер у успостављању новог система васпитања и образовања у најављеним реформама“.

Управо је однос Друштва према образовним реформама ауторка узела као основну одлику рада Друштва у периоду од 1955. до 1962. године и обрадила у посебном поглављу под насловом *Рад Педагошког друштва НР Србије 1955–1962: образовна реформа у првом плану* (стр. 67–132). У неколико мањих целина детаљно су представљени напори државних просветних органа на уобличавању новог „социјалистичког“ образовног система и на његовом законском регулисању, као и активности Друштва да те напоре пропрати, анализира са становишта струке и учини квалитетнијим. Са тим циљем, Друштво је током педесетих година учествовало у јавним расправама, организовало дискусије и саветовања и подносило примедбе на документа Комисије за реформу школства и предлоге закона (Закон о школству 1958, Закон о основним школама 1959, Закон о јавним службеницима итд.). Ауторка је забележила велики број примедби и ставова које је Педагошко друштво упутило. Такође, показала је да је Друштво у овом периоду, осим школској реформи, било посвећено и другим стручним питањима, бавило се организацијом студија и кадровским питањима на Катедри за педагогију (често са идеолошких позиција), педагошким образовањем наставника, издавањем часописа и монографских публикација, дискусијама о разним педагошким питањима, итд. У овом поглављу ауторка је посветила посебну пажњу раду секција, пододбора, радних група и трибина Друштва, а присуство и ефикасност ових организационих форми пажљиво је пратила и у каснијим периодима.

Колегиница Илић Рајковић је као посебан издвојила дуг и сложен период живота југословенске државе и рада самог Педагошког друштва од 1962. до 1977. године. Управо због њихове сложености, издвојила је два краћа периода и обрадила их у два поглавља: *Рад Друштва у периоду 1962–1970. године: „за нов однос између педагогије и политике“* (стр. 135–184) и *Педагошко друштво СР Србије 1970–1977: педагошка разрада начела самоуправљања* (стр. 185–218). И у овим поглављима ауторка указује на основне одлике и промене политичког система, помиње доношење Устава 1963. и 1974. године и њихове последице, прати општи развој социјалистичке самоуправне образовне политике, а потом систематично приказује податке о структури и активностима Друштва, о доношењу нових статута 1962. и 1974. године, о формулисању задатака, оснивању подружница, издавачкој делатности, као и о односу Друштва према политичким смерницама и формулисању образовне политике. Током шездесетих година, Друштво је и даље организовало бројна саветовања, дискусије и семинаре на којима су разматране разноврсне теме, а како документује ауторка, у овом периоду су се јављали и критички то-

нови према званичној образовној политици и захтеви за формулисањем „новог односа између педагогије и политике“, афирмацијом педагошке науке и за решавањем конкретних проблема, које држава током више деценија после Другог светског рата није успевала да реши. Чини се да се у овом периоду Друштво борило да не ради само на прилагођавању струке политичким смерницама, већ и да те смернице коригује и критикује, даје свој глас као глас струке и добије позицију актера у успостављању и реформисању социјалистичког система образовања и васпитања. Током седамдесетих година, Друштво је поново учествовало у спровођењу нове образовне реформе и у педагошкој разради начела самоуправљања и трансформисало се у складу са променама целокупног друштвенополитичког система.

Нови период којем је Александра Илић Рајковић посветила посебно поглавље (стр. 219–251), почео је 1977. године трансформацијом Педагошког друштва у Савез педагошких друштава СР Србије, оснивачком скупштином и променом Статута. Ауторка је дала преглед организације и активности крајем седамдесетих и током осамдесетих година, издвојила је делатност појединих регионалних друштава, истакла значај Првог конгреса педагога Србије у Чачку октобра 1981. године, представила издавачку делатност, итд. Овај период је завршен сломом социјалистичке Југославије почетком деведесетих година, када се и Савез друштава трансформисао у Педагошко друштво Србије 1992. године, које је донело нови статут и после краћег периода неактивности наставило да ради 1994. године. Деловању Друштва на прелому векова, од 1992. до 2001. године, ауторка је посветила посебно поглавље (стр. 253–258), у којем је навела одредбе новог статута, као и основне активности и резултате „у тешким економским, друштвеним и политички сложеним условима“. На крају је у кратком поглављу (стр. 259–268) посвећена пажња и раду Педагошког друштва Србије као „центру за учење“ од 2001. године, када су отворана нова подручја рада, обнављана она која су била запостављена и иновирана постојећа.

На крају, у закључним разматрањима (стр. 269–74) колегиница Илић Рајковић је дала кратак преглед садржаја својих истраживања и оквирне закључке о раду, значају и улози које је Педагошко друштво Србије као стручна организација имало у условима институционализације педагошке науке и у сложеним околностима једнопартијске државе, интензивних друштвених и културних промена и честих образовних реформи.

У списку извора и литературе (стр. 275–284) наведени су фондови Архива Србије и Архива Педагошког друштва Србије, 44 наслова објављених извора (извештаји, програми рада, статуту Педагошког друштва из часописа *Настава и васпитање*, *Педагошка стварност*, *Просветни преглед*) и преко 120 наслова књига и чланака. Количина и квалитет изворне грађе и литературе сведочи о великом напору, свеобух-

ватном приступу и темељној подлози на којој је монографија настала. Књизи су додати и корисни прилози (стр. 285–295) који обухватају списак монографских публикација и библиографија Педагошког друштва Србије (око 60 наслова), списак председника и чланова Управног одбора Друштва и списак уредника часописа *Настава и васпитање*. На крају се налази и резиме монографије на енглеском језику (стр. 297–301).

Књига Александре Илић Рајковић *Оснивање и делатност Педагошког друштва Србије* је свеобухватна историја удруживања педагога у Србији и веома детаљна, садржајна и сложена историја институције Педагошког друштва Србије. На обимној изворној грађи колегиница је открила мноштво непознатих детаља о структури, раду и утицају Друштва и систематски их презентовала научној и стручној јавности, као и осталим заинтересованим читаоцима. Истовремено, савесно користећи обимну историографску литературу о сложеном и тешком послератном периоду српске и југословенске историје, ауторка је историју институције прецизно уклопила у општа друштвенополитичка кретања у једнопартијском систему социјалистичке Југославије и Србије, а посебно у процес изградње државне образовне политике и сталних реформи социјалистичког образовања. При томе, показано је какви су били улога и значај Педагошког друштва, какви су били односи са државним органима и могућности да се са становишта струке утиче на креирање просветне политике и доношење одлука, као и на њихово спровођење у пракси. Ауторка је успела да представи ту сложenu позицију Друштва и да притом прикало биже низ драгоцених детаља о односу државе/политике и науке/струке, у овом случају педагогије, у социјалистичком систему. Требало би истаћи и да је у нарацији избегнута замка коришћења језика извора, али је зато честим и прецизним цитатима из извора дата јасна слика не само конкретних питања и проблема са којима се Педагошко друштво суочавало, већ и слика „духа времена“ у којем је Друштво деловало.

Имајући у виду обимну изворну подлогу, окренутост архивској грађи, примењен методолошки приступ, добру структуру текста, обиље изнетих чињеница и закључака, значај теме и допринос истраживања за педагогију и педагоге, али и за историју Србије и Југославије у другој половини 20. века, ова монографија се може препоручити за читање педагозима и историчарима, свима који су повезани са педагогијом, школом, образовањем и васпитањем, као и широј читалачкој публици. Поред тога, монографија ће остати и као поуздан темељ и путоказ за даља истраживања историје педагогије и Педагошког друштва Србије, али и као користан приручник при даљем истраживању историје науке и просвете у Југославији и Србији у 20. веку.

Драгомир Бонџић

Институт за савремену историју, Београд, Србија

ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF THE PEDAGOGICAL SOCIETY OF SERBIA

Aleksandra Ilić Rajković (2019). *Establishment and Activity of the Pedagogical Society of Serbia*. Belgrade, Serbia: Pedagogical Society of Serbia, Institute of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, 24 cm, pp. 301.

As a part of the celebration of the 95th anniversary of the Pedagogical Society of Serbia, the monograph “Establishment and Activity of the Pedagogical Society of Serbia” by dr. Aleksandra Ilić Rajković, assistant professor at the Department of Pedagogy at the Faculty of Philosophy in Belgrade, was published. The monograph is the result of detailed and systematic research and a comprehensive review of the decades-long history of the Pedagogical Society of Serbia. It is divided into an introduction, nine chronological-thematical chapters, concluding remarks, a list of sources and literature, appendices, and a summary in English.

In the “Introduction” (pp. 7–13), the author precisely presents the goals of the research and the applied methodological approach in the analysis of sources and introduces the reader to the scarce literature and wealthy source material for processing the selected topic. Special attention is paid to the rich documentation in the archives of the Pedagogical Society, published documents in periodicals, primarily in “Studies in Teaching and Education”, as well as to the few works of pedagogues and several works of historians depicting the context in which the Society operated.

The author emphasizes that the research tried to answer “how the Pedagogical Society of Serbia responded to the challenges that arose from pedagogical science, profession, educational policy, and practice”. To that end, she presented in detail: the structure and activities of the Society in the long and complex period of Serbian history, presenting: facts and interpretations, conveying the Society’s attitude towards pedagogical science, professional interests, education of pedagogical staff, work of Department of Pedagogy at Belgrade University, scientific research, and popularization of pedagogy. Special attention is paid to Society’s attitude towards the official educational policy and the requirements of the state and the Communist party in the conditions of the communist government and direction and control over the work of Pedagogical Society.

In the beginning, colleague Ilić Rajković made a short historical excursion and in the chapter entitled “The Precursors of the Pedagogical Society of Serbia: *Philosophical-Pedagogical Society* and *Academic Pedagogical Society* (pp. 15–26), noticed and reconstructed the first attempts to unite pedagogues in Serbia in the late 19th and early 20th centuries, through the founding

and short term operation of the first *Philosophical-Pedagogical Society* in 1898, and then the *Academic Pedagogical Society* in 1910. Their weak organization and short existence, and the lack of relevant historical sources did not allow a more detailed analysis of the work of these societies and a more reliable dating of the beginning of the professional organization of Serbian pedagogues in any of the mentioned years. Therefore, in the next chapter (pp. 27–35), attention is paid to the *Pedagogical Society*, which operated in Belgrade from 1924 to 1941. The text clearly presents the establishment, goals, organization and activities of the Society, based on the minutes and reports stored in the Archives of Serbia and occasional news in the Serbian interwar daily press. The author argues that pedagogues in Serbia can consider the year 1924, when this Society was founded, as the real beginning of the work of their scientific and professional association.

The following chapters are dedicated to the *Pedagogical Society of Serbia*, founded in 1949, after the discontinuity caused by the Second World War and in entirely new conditions of the socialist revolution and the coming to power of the Communist Party of Yugoslavia. The author divided the history of the Society into several stages, keeping in mind all the time the organization, goals, work, and problems of the Society itself, as well as the general historical and socio-political conditions in which it operated. In the first few decades of the Society's work, these conditions were dictated by the Communist Party of Yugoslavia/League of Communist of Yugoslavia. Party initiated frequent political and social changes, including changes in education policy, to which the Pedagogical Society of Serbia was adapting and reacting.

The particular chapter presents the establishment and constitution of the *Pedagogical Society of the People's Republic of Serbia* in the period 1949–1955 (pp. 37–66). In the beginning, the author gave a brief overview of the general political situation in Serbia and Yugoslavia after the conflict with the Cominform and the shaping of a new orientation in cultural and educational policy at various state and party meetings, primarily at the Third Plenum of the Central Committee of the Communist Party of Yugoslavia in December 1949. On May 31 1949, the Pedagogical Society of the Federal People's Republic of Yugoslavia was founded. On December 25 1949, the founding assembly of the Pedagogical Society of the People's Republic of Serbia was held. The colleague Ilić Rajković wrote about that in detail, presenting the structure and goals of the Society, papers held at the founding assembly, initial problems, topics discussed at the first assemblies, and at the first congress of the Pedagogical Society of Yugoslavia in 1952. She wrote about the organization and rules of Society, its bodies and tasks, launching the magazine, adopting the first Statute in 1955, etc. Special attention was paid to positioning of the Society according to “predefined political coordinates”. As the author concludes, “in the period of its constitution, the Society was oriented towards defining and building its position in a broader, political and academic context in which

it would be understood and accepted as an actor in establishing a new system of upbringing and education in the announced reforms”.

The author took the attitude of the Society towards educational reforms as the essential feature of the Society's work in the period from 1955 to 1962 and dealt with it in a chapter “The work of the Pedagogical Society of the People's Republic of Serbia 1955–1962”. In several units, the efforts of the state educational bodies on shaping the new “socialist” educational system and its legal regulation are presented in detail. In the book has also shown the activities of the Society to analyze these efforts from the profession and make them better. To this end, during the 1950s, the Society participated in public debates, organized discussions, and consultations and submitted objections to the documents of the Commission for Educational Reform and to draft laws (Law on Education 1958, Law on Primary Schools 1959, Law on Public Servants, etc.). The author noted a large number of remarks, attitudes, and reactions that came from the Pedagogical Society. Also, she showed that the Society in this period was dedicated not only to the school reform but to the other professional issues. Society dealt with: organization of studies and personnel issues at the Department of Pedagogy (often from ideological positions), pedagogical education of teachers, publishing magazines and monographs, discussions on various pedagogical problems, etc. In this chapter, the author paid particular attention to sections, subcommittees, working groups and forums of the Society. The presence and efficiency of these organizational forms was carefully monitored in later periods, too.

Colleague Ilić Rajković singled out as a special period a long and complex period of the existence of the Yugoslav state and the work of the Pedagogical Society from 1962 to 1977. Precisely because of the length and complexity, she singled out two shorter periods and processed them into two chapters: “The work of the Society in the period 1962–1970: for a new relationship between pedagogy and politics” (pp. 135–184) and “The Pedagogical Society of Socialist Republic of Serbia 1970–1977: pedagogical elaboration of the principles of self-management (pp. 185–218). In these chapters, the author presented the basic features and changes of the political system, mentioned the adoption of new constitutions in 1963 and 1974 and their consequences, and followed the general development of socialist self-governing educational policy. Then, she systematically provided data on the structure and activities of the Society, adopting statutes in 1962 and 1974, the formulation of tasks, the establishment of branches, publishing activities, and the attitude of the Society towards political guidelines and the formulation of the educational policy.

During the 1960s, the Society continued to organize numerous conferences, discussions, and seminars on various topics. As the author shows, in this period appeared critical tones towards official education policy. There were a lot of demands for formulating a “new relationship between pedagogy and politics”, an affirmation of pedagogical science, and for solving specific problems that the state failed to solve for several decades after the Second

World War. It seems that in this period, the Society fought not only to adapt the profession to political guidelines but also to correct and criticize those guidelines, give its voice as the voice of the profession and gain the position of the actor in establishing and reforming the socialist educational system. During the 1970s, the Society again participated in implementing the new educational reform and in the pedagogical elaboration of the principles of self-management. In this period, Society transformed following the changes of the entire socio-political system.

Alexandra Ilić Rajković dedicated a particular chapter (pp. 219–251) to the period started in 1977 by transforming the Pedagogical Society into the Association of Pedagogical Societies of SR Serbia, the founding assembly, and the change of the Statute. The author gave an overview of the organization and activities in the late 1970s and during the 1980s, mentioned the activities of certain regional societies, emphasized the importance of the First Congress of the Pedagogues of Serbia in Čačak in October 1981, presented the publishing activities, etc. This period ended with the collapse of socialist Yugoslavia in the early 1990s. The Association of Societies was transformed into the Pedagogical Society of Serbia in 1992. Pedagogical Society passed a new Statute and continued its work in 1994 after a short period of inactivity. The author dedicated a short chapter (pp. 253–258) to the activities of the Society at the turn of the centuries, from 1992 to 2001, stating the provisions of the new Statute and basic activities and results achieved “in difficult economic, social and politically complex conditions”. Finally, in a short chapter (pp. 259–268), attention was paid to the work of the Pedagogical Society of Serbia as a “learning center” since 2001, when new activities were opened, the neglected were renewed, and existing were advanced.

Finally, in the concluding remarks (pp. 269–274), colleague Ilić Rajković gave a brief overview of the content of her research. She also offers general conclusions about the work, significance, and role that the Pedagogical Society of Serbia as a professional organization had in given conditions of an institutionalized pedagogical science and complex circumstances of the one-party state, intense social and cultural changes, and frequent educational reforms.

The list of sources and literature (pp. 275–284) lists the funds of the Archives of Serbia and the Archives of the Pedagogical Society of Serbia, 44 titles of published sources (reports, work programs, statutes of the Pedagogical Society published in “Studies in Teaching and Education”, “Pedagogical Reality”, “Educational Review”) and over 120 book titles and articles. The number and quality of the original material and literature testify to the great effort, comprehensive approach, and fundamental basis on which the monograph was created. Useful contributions were added to the book (pp. 285–295), which include a list of monographic publications and bibliographies of the Pedagogical Society of Serbia (about 60 titles), a list of presidents and members of the Board of Directors, and a list of editors of the magazine

“Studies in Teaching and Education”. Finally, there is a brief summary in English (pp. 297–301).

Aleksandra Ilić Rajković’s book is a comprehensive history of associations of pedagogues in Serbia and a very detailed, meaningful, and complex history of the institution of the Pedagogical Society of Serbia. On the extensive original material, the colleague discovered many new details about the structure, work, and influence of the Society and systematically presented them to the scientific and professional and other interested public. Simultaneously, diligently using extensive historiographical literature on the complex and difficult post-war period of Serbian and Yugoslav history, the author precisely incorporated the history of the institution into general socio-political movements in the one-party system of socialist Yugoslavia and Serbia. Especially in the process of building state education policy and continual reforms of socialistic education. It showed the role and importance of the Pedagogical Society, what were the relations with state bodies, and the possibility to influence the creation of educational policy and decision-making from the point of view of the profession, as well as their implementation in practice. The author managed to present this complex position of the Society and, at the same time, presented valuable details about the relationship between the state/politics and science/profession, in this case, pedagogy, in the socialist system. It should be noted that the narrative avoids the trap of using the language of the source. Still, frequent and precise quotations from the historical sources give a clear picture not only of specific issues and problems faced by the Pedagogical Society but also a picture of the “spirit of the time” in which the Society operated.

Having in mind: the extensive original sources, orientation to archival material, applied methodological approach, good text structure, the abundance of presented facts and conclusions, significance of the topic and contribution of research for pedagogy and pedagogues, but also for the history of Serbia and Yugoslavia in the second half of the 20th century. This monograph can be recommended for reading to pedagogues and historians, to all those who have connections with pedagogy, school, education, and upbringing, as well as to a broader readership. Also, the monograph will remain a reliable foundation and guide for further research into the history of pedagogy and the Pedagogical Society of Serbia and a practical manual for further research into the history of science and education in Yugoslavia and Serbia in the 20th century.

Dragomir Bondžić

Institute for Contemporary History, Belgrade, Serbia